

okupljanje navedenih realiteta oko »adoriranja« autentičnosti muzejskog objekta i umesto linearne korelativnosti ustanovi njihova dinamička struktuiranost. Pretpostavljamo pri tom da su činjenice muzejskog realiteta sistematizovane oko (funkcija odabiranja, čuvanja i komuniciranja) **muzealije**, muzeološkog oko (prepoznavanja, očuvanja i korišćenja) **muzealnosti**,⁴ a ukupnog oko tumačenja (totaliteta) fenomena. Pretpostavka je, takođe, da se u ovom sistemu relevantne činjenice jednog, drugog i trećeg realiteta formiraju u »razlici, tzv. dugačkih semantičkih jedinica i njihove transformativne funkcije.«⁵ Iz ovih polaznih pretpostavki izbijaju na videlo struktura (muzealija: muzealnost: (kon)tekst) koja u velikoj meri odgovara zahtevima generičkog i dinamičkog usložavanja tra realiteta, kao oblasti ispitivanja fenomena u muzeologiji.⁶ Najpre, formulacija činjenica triju realiteta kao »dugačkih semantičkih jedinica« odgovara jednom ekspanzivnom muzeološkom modelu, danas ne bez razloga vrlo zastupljenom u teoriji, u kome svaki predmet/činjenica stvarnosti jeste (može biti muzealija) muzealnost, jer je već svojim postojanjem/prisustvom uključen u izgradnju totaliteta. Naime, ono što je semiotička i sintaksička činjenica u jednom od realiteta, ne može se i **semantički** jedinačno locirati. Činjenicu muzejskog realiteta identifikujemo kao materijalnog nosioca vrednosti muzejskog realiteta, a ovu vrednost kao jedinicu (teksta) značenja ukupnog realiteta. Relevantna (muzeološka) naučna činjenica, dakle, nalazi se u razlici tih značenski protegnutih i proširenih jedinica i njihove preobražujuće i povratne funkcionalnosti. »Dugačke semantičke jedinice« zahvataju potencijalno široke semantičke slojeve činjenica od muzejskog do ukupnog realiteta i tek njihova preobražavajuća muzeološka funkcija stvara specifičnu razliku u kojoj se identifikuje jedinica čitanja u muzeologiji. Na ovaj način formulisane činjenice javljaju se pred muzeologijom kao **tekst**, a sistem muzeološkog znanja (»teorijâ« kod Stránskog) delotvorno je posmatrati kao sistem diskursa o muzealnosti, tj. o iščitavanju totaliteta ondosa čoveka i stvarnosti sa ciljem prepoznavanja vrednosti tih odnosa (muzejski kontekst), njihovog očuvanja u posebnom sistemu

(muzeološki kontekst) i nudenja na korišćenje u totalitetu odnosa (povratni kon-tekst). Posebno (i potrebnost) muzeološkog sistema javlja se upravo u ovim međuodnosima/dejstvima i transformacijama koje smo šturo opisali kao semantičku, odnosno sintaksičku artikulaciju ukupnog realiteta. Zapravo, jedino dinamička struktura može da očuva aktivne odnose između probabilističkog »opipavanja« ukupnih odnosa čovek-stvarnost, semantizovanja muzealnosti i pragmatičkog imperativa.

Za sada je za opšti sistem, ipak, jedino izvesno da se operativno-instrumentalne jednobraznosti i gnoseološke inferiornosti muzeologija oslobađa napuštanjem linearnosti kao modela odnosa u poretku (i napretku) naučnog saznanja. Izvesno je i da je J. Piaget⁷ modelom cirkularnog poretka naučnog otkrivanja otvorio prostor dinamički struktuiranim naučnim sistemima.

Ali, šta je u tom naslućivanju moguće?

NAPOMENE

1. Među navodnicima je sintagma koju koristi T. S. Kul'n (Struktura naučnih revolucija, Beograd, 1974)

2. W. Gluzinski: U podstaw muzeologii, Warszawa, 1980.

3. Z. Stránsky: Temelji opće muzeologije, »Muzeologija« br. 8, Zagreb, 1970, str. 37-74.

4. Pojam **muzealija**, po Stránskom (Pojam muzeologije, »Muzeologija« br. 8, str. 2-36; 35), treba da pokaže da njime označeni objekt (koji ulazi u muzejsku zbirku) »nosi vrednosti specifičnog ljudskog značenja, tj. obeležje **muzealnosti**.« Stránsky uvodi ovaj pojam kao temeljno objašnjenje u muzeologiji.

5. J. Derrida: L'écriture et la difference, ed. Seuil, Paris, 1967.

6. Upadljiva je sličnost kod W. Gluzinskiog (n. d.) sa Derridainim, odnosno Scheferovim (**Scénographie d'une tableau**, ed. Seuil, Paris, 1969) modelom istraživanja bez obzira što se direktno ne poziva na njih kada izdvaja jedinični strukturni pojam **sens muzeaniczy (muzeodomen)**.

Naime, analogno Scheferovoj »jedinici čitanja u izgradnji teksta, **leksemi**«, **muzeosema** bi sa dosta opravdanja mogla da vrši istu dinamičku i generičku funkciju u muzeološkom sistemu. No, kako su već formirana dva termina u približnom značenju: muzealnost (Stránsky) i muzeodomen (Gluzinski), nije neophodno uvoditi i treći, tim više što ćemo se baviti samo objašnjenjem njihovih funkcija.

7. Ž. Pijaže: **Epistemologija nauka o čoveku**, Beograd, 1979.

Škripajući parket Izveštaj o posjeti nekoliko muzeja u Zagrebu, Jugoslavija*

Peter van Mensch

The Reinwardt Academy,
Leiden

Primljeno: 21. 7. 1986.

Zagreb je glavni grad Socijalističke Republike Hrvatske, te s više od 800.000 stanovnika — odmah iza Beograda — drugi grad po veličini u SFRJ.

Zagreb je nastao od dviju naseobina smeštenih na dva nasuprotna brijega, u podnožju planine Medvednice. Na istočnom brijegu razvila se utvrđena naseobina Kaptol oko biskupskog sjedišta. Na zapadnom brijegu razvila se utvrđena naseobina, Gradec gdje su ponajprije stanovali obrtnici. Nakon mnogih međusobnih borbi obje su se naseobine konačno »fuzionirale« 1850 g. u današnji grad Zagreb. Potom se grad znatno proširivao, poglavito južno od oba brijega.

Zanimljivo je pogledati kako je različita povijest ta dva dijela grada dovela do potpuno druge slike grada. Gradec (također nazvan Gornji grad) u strukturi je ostao prilično sačuvan barokni grad. Današnje građevine datiraju većinom s kraja 18. i početka 19. stoljeća. Do 19. st. bio je ekonomski centar grada. Kad su se poslovne djelatnosti premjestile u Donji grad, izgubio je Gradec svoju dinamiku.

Tako je ostao sačuvan stari izgled grada. Brzim se tempom na Gornjem gradu radi na očuvanju muzejskih vrijednosti. Mnoge su zgrade zaštićeni spomenici, koji su većinom u upotrebi kao muzejski ili izložbeni prostori, ili su reprezentativne namjene. Pojavljuju se uredi za informacije i mali dućani, specijalno za turiste.

Za jedan dio mladih Zagrepčana taj proces znači odumiranje svakog života. Grupa mladih umjetnika izradila je stoga plan da se za ljetne sezone na ulicama u središtu grada priređuju najraznovrsnije umjetničke manifestacije kao predstave na otvorenom, odnosno

* Prijevod s holandskog jezika iz biltena Reinwardt Academie »Vlugschrift«, Jaargang 85/86, extra — numer, Leiden, str. 36-40.

izložbe suvremenog slikarstva i kiparstva, ulično kazalište, glazba itd. Možda i nehotice požuruju oni time proces muzejskog uređenja. Prenaglašavanje kulturnih funkcija usmjerenih prvenstveno na turiste istiskuje polako tradicionalne funkcije stanovanja i radne funkcije. Ono što preostaje jest — manje-više — živi muzej na otvorenom iz kojega je izvađena duša.

S velikim trgom u sredini ispred oba brijega (Trg Republike, i sada još srce Zagreba) kao centrom širio se grad potkraj 19. st. izrazito u pravcu juga. Između trga i kolodvora dominiraju velike, često reljefne zgrade s razmeđa stoljeća. Tu i tamo nađe se neko interesantno art-nouveau zdanje (zgrada Etnografskog muzeja), ali većina je zgrada sagrađena u baroknom stilu koji je tako karakterističan za period oko 1900. g.

Današnje stanje većine zgrada je nezadovoljavajuće. S drveta je otpala boja i na mnogim mjestima kida se žbuka. Fasade su zaprljane, pocrnjele od zagađivanja u zraku. Nekoliko je zgrada uređeno i restaurirano, primjerice kazalište. Te zgrade daju dobru predožbu o raskoši grada s kraja stoljeća.

U periodu nakon Napoleonova doba postao je Zagreb centar Ilirskog pokreta, Hrvatskog narodnog preporoda dižući se protiv austro-ugarskih vladara. U vezi s tim pokretom nastao je 1830. g. Hrvatski narodni muzej, interdisciplinarni muzej s prirodoslovnim i kulturno-historijskim zbirkama. Tijekom 19. st. taj se muzej podijelio na pet više specijaliziranih muzeja: Hrvatski narodni povijesni muzej, Arheološki muzej, Zoološki muzej, Geološko-paleontološki muzej i Mineraloško-petrografski muzej.

Osim navedenih muzeja postoje u Zagrebu još 22 druge muzejske ustanove, među kojima ih je 9 s područja umjetnosti i obrta. Muzej za umjetnost i obrt, osnovan 1880. g., u izravnoj je vezi s provođenjem industrijalizacije u Zagrebu. Muzej se direktno oslanja na englesku tradiciju Velike izložbe — Victoria & Albert Museum.

Relativno nova su tri »spomen-mjesta«, a sva tri su povezana s važnim zasjedanjem jugoslavenske Komunističke partije.

Ono što je direktno uočljivo za posjeta muzejima u Zagrebu su — po našem shvaćanju — čudna vremena otvaranja. Samo je mali broj

muzeja otvoren od 10.00 do 17.00 sati. Većina je muzeja otvorena svako dopodne od 9.00 do 13.00 sati (također i nedjeljom!) Tehnički muzej je do prije nekoliko godina bio otvoren čak u 7.00 sati (sada u 8.00 sati!) Mnogi su muzeji, k tome otvoreni nekoliko dana u tjednu od 17.00 do 20.00 sati. Tako i radnici imaju priliku da posjete muzeje.

Ulaznica većinom nije skuplja od 50 centi. U izradu ulaznica uloženo je ponekad mnogo truda. Ulaznica Geološko-paleontološkog i Mineraloško-petrografskog muzeja (zajedno u jednoj zgradi) sadrži plan muzejskih prostorija.

Od 22 muzeja posjetio sam trinaest. Četiri su muzeja bila zbog interne reorganizacije zatvorena. Ta je, rukom napisana obavijest na komadu papira bila istaknuta na vratima, a u jednom muzeju čak nije uopće bilo nikakve obavijesti. Jedan muzej nisam mogao posjetiti jer nije bilo vratara, iako je muzej službeno trebao biti otvoren. Ta iskustva su simptomatična za nedostatak »public-relation-svijesti« u zagrebačkim muzejima.

Mnogi se muzeji izvana mogu prepoznati samo po maloj ploči. Često je potrebno uspinjati se stepenicama da bi se došlo do zatvorenih vrata. Potom treba zvoniti da bi se moglo ući. Ukratko, što se tiče marketinga, zaista nije idealna situacija za strance (u Zagreb dolazi mnogo turista). Stoga je šteta da se sugestije Muzejskog dokumentacionog centra — suradnja međusobno usklađivanje vremena otvaranja i bolja pristupačnost — ne shvaćaju ozbiljno.

Muzejski je dokumentacioni centar jedan od najvažnijih dokumentacionih centara na muzeološkom području u svijetu. Usprkos ograničenom budžetu, razvili su široki spektar aktivnosti. Časopis »Informatica Museologica« (na hrvatskom ili srpskom) nalazi se u biblioteci Reinwardt Akademije.

Nedostatak suradnje i međusobnog usklađivanja muzeja u Zagrebu vezan je uz veoma svojstvenu jugoslavensku situaciju. Jugoslavija poznaje sistem »radničkog samoupravljanja«. To znači da i muzeji (svi državni muzeji; privatni muzeji ne postoje) posjeduju u velikoj mjeri autonomiju. Suradnici muzeja određuju kako će se raditi. Vlast direktora, kojega biraju suradnici, ograničena je.

Postoji ipak jedno ograničenje autonomije. Planovi o upravljanju moraju se predložiti nizu zastupničkih organa industrije, prosvjete itd. U sprkos tome, jedva se može govoriti o društvenoj participaciji u radu muzeja.

Radničko samoupravljanje sastavni je dio dalekosežne decentralizacije jugoslavenskog društva. Sve što je slično centralizaciji nailazi na veliki otpor. To znači da jedva može biti riječi o usklađivanju i kordinaciji na regionalnom ili nacionalnom planu. Iako su svi muzeji društveni, utjecaj društva (organa vlasti) na upravu muzeja je vrlo malen. Posljedica je da se npr. na različitim mjestima radi na poboljšanju sistema registracije/dokumentacije, a da nema dogovaranja.

Situaciju sami suradnici muzeja nazivaju kaotičnom. Iako se radi o politički osjetljivoj temi, otvoreno se diskutira o lošim stranama sistema. Ljudi iz muzejskog svijeta sve više osjećaju potrebu za izričitom nadležnosti viših organa. Hrvatska poznaje zakon o muzejima. Ovog časa radi se na novom zakonu kojim će se ostvariti integracija različitih aktivnosti na području očuvanja i komunikacije kulturnog nasljeđa (kao muzeji, briga za spomenike i sl.).

Drugi problem muzeja u Jugoslaviji je i to što im je profesionalizacija još u povojima. Zbog toga se vezano uz ograničena financijska sredstva, s muzeološkog gledišta može prilično toga zamjeriti muzejima u Zagrebu, prvenstveno prezentaciji i konzerviranju.

U inače velikim razlikama u načinu rada različitih muzeja jedinstveno je: (škripajući) parket na podu.

ABSTRACT

Creaking floor-boards

P. van Mensch

Zagreb shows to the visitor two different pictures of the city. The Upper Town, i. e. the old part of the city, is rapidly turning into a living open air museum, deprived of its soul, due to an overemphasized cultural function, which is displacing its residential and business directed functions. The Lower Town, i. e. the more modern part of the city, built to the south of the Upper Town in 19th century, offers a sorry sight with its dilapidated fronts, testimonies to a neglect of the luxurious cultural and historical 19th century buildings. After 150 years of the establishment of the first museums in the city there has not developed a sense of public relations

yet, so that it is often impossible to visit a museum even during the (very inconvenient) opening hours. The buildings where the museums are housed are inadequately marked, and because of their limited funds, museums are only beginning to conduct their activities in a professional manner.

The Museum Documentation Centre, one of the most important world documentation centres in the field of museology, has developed a wide range of activities, but because of inadequate coordination among the museums the Centre's suggestions for mutual adjustment are not accepted easily.

The generally great differences in the way museums function are contrasted with one feature which all museums have in common: creaking floor-boards.

Institucija Smithsonian

Milena Vitković

Muzej primenjene umetnosti,
Beograd

Primljeno: 19. 12. 1986.

Institucija Smithsonian je samostalna državna organizacija i značajan istraživački centar čija je aktivnost usmerena na obrazovanje američke nacije kao i na pružanje stipendija za istraživanja u oblasti umetnosti, nauke i istorije. U okviru ovog najvećeg kompleksa na svetu postoji trinaest muzeja i Nacionalni zoološki vrt, sa ukupno sto miliona artefakata i primeraka. Institucija je osnovana 1846. godine uredbom koju je doneo kongres Sjedinjenih Američkih Država sredstvima koje je zaveštao Džeims Smitson (James Smithson), engleski naučnik koji nikada nije posjetio ovu zemlju. Prvu zgradu, poznatu pod imenom »zamak«, koja je za mnoge posetioce simbol čitave organizacije, projektovao je Džeims Renvik mlađi (James Renwick Jr.), a završena je 1855. godine u Vašingtonu. Danas je u njenim prostorijama administracija i Međunarodni centar za naučnike Woodrow Wilson, a u kripti je spomenik osnivaču Smitsonu kao i izložba njegovih ličnih predmeta. Sedam muzeja je locirano u delu grada koji se zove Nacional Mall, između spomenika Vašingtonu i Kapitola. Planirano je da se ove godine završi nova zgrada Centra za afričke, blisko-istočne i azijske kulture. Pet drugih muzeja i zoološki vrt nalaze se u drugim delovima grada a Muzej Cooper-Hewitt je u Njujorku. U organizaciju su uključene i tri zasebne celine koje

imaju samostalnu upravu, a to su Nacionalna umetnička galerija, Međunarodni centar za naučnike i Kulturni centar »Džon F. Kenedi«.

U svetu dobro poznata Freer Gallery of Art ima jednu od najznačajnijih kolekcija azijske umetnosti, uključujući predmete iz Kine, Japana, Koreje, Tibeta, Indije, Pakistana, Šri Lanke, Irana (Persije), Iraka i Turske. Tu se čuvaju i predmeti iz Egipta i Sirije, kao i grčki, aramejski i jermenski biblijski rukopisi i primerci ranohrišćanskog slikarstva. Od važnijih dela treba istaći kinesku bronzu, japanske panoe, islamsku kaligrafiju te budističku i hindu-skulpturu. U zbirci američke umetnosti kraja XIX. i početka XX. veka čuva se najveća nacionalna kolekcija slika, crteža i grafike umetnika Džeimsa MekNil Uistlera (James McNeil Whistler).

Nacionalni muzej američke istorije prikuplja, čuva i izlaže predmete koji prikazuju naučni, kulturni, politički i tehnološki razvoj zemlje. Edisonova sijalica, prvi Belov telefon, automobil marke »ford«, lični predmeti američkih predsednika i stari muzički instrumenti prikazuju razvoj elektrifikacije, istorijat medicine, razvoj štamparstva kao i mnoge druge oblasti društvenog progressa. Izložbeni su i novac i medalje, kompletni kostimi prvih dama SAD-a u ambijentalnim celinama na prirodnoj veličini, a prikazan je i uticaj koji su doseljenici iz raznih zemalja imali na američku kulturu.

U Nacionalnom prirodnjačkom muzeju prikupljeno je više od 81 milion uzoraka pa je tako ova muzejska kolekcija postala nepresušan izvor za proučavanje čoveka i njegove prirodne sredine. Na stalnoj postavci prikazani su počeci ljudske istorije kao i razvoj velikih svetskih kultura. Diorama sa scenom sahrane neandertalskog čoveka pomaže posetioču da zamisli najraniju istoriju čovečanstva, a kulture Afrike, Azije, Pacifika kao i severne i južne Amerike predstavljene su dioramama sa scenama iz svakodnevnog života. Počeci zapadne civilizacije zastupljeni su kulturama Egipta, Mesopotamije, Grčke i Rima. U odeljku fizičke antropologije prikazano je poreklo čoveka, zatim bogatstvo i raznovrsnost živih bića na našoj planeti, kao i prirodne lepote koje nas okružuju.

Posetioci mogu da se obaveste o glečerima i životinjskom svetu ledenog doba, kao i da razgledaju

uzorke ptica, insekata, reptila, me teorita, žada i dragog kamenja, pa i skelet miša, ali nisu izostavljeni ni afrički slon i plavi kit.

Nacionalni muzej američke umetnosti ima kolekciju od 30 000 slika, skulptura i grafike poznatih, pretežno američkih umetnika od XVIII. veka do danas. Ova kolekcija, koja je nastala iz prve nacionalne umetničke zbirke, postala je centar za proučavanje i prezentaciju američke umetnosti. Tu se čuvaju dela poznatih slikara kao što su Gilbert Stjuart (Gilbert Stuart) iz XVIII. i Albert Rajder (Albert Pinkham Ryder) i Vinslou Homer (Winslow Homer) iz XIX. veka. Značajno mesto imaju i slike Džordža Katlina (George Catlin), od kojih je 445 naslikano na indijansku temu. Od savremenih umetnika srećemo Klajna, Raušenberga, Stila, Liptona i Kaldera. U evropskoj kolekciji nalaze se slike Rubensa, a postoji i azijska kolekcija, pa se povremenim tematskim izložbama i publikacijama omogućuje posetiočima da steknu uvid u čitavu kolekciju.

U istoj zgradi je i Nacionalna galerija portreta gde se publika upoznaje posredstvom portreta više od 700 značajnih ljudi i žena sa ličnostima koje su doprinele političkom, vojnom, naučnom i kulturnom razvoju Sjedinjenih Država. Izložba počinje radom Gilberta Stjuarta koji je portretisao Džordža i Martu Vašington (George i Martha Washington), delom koje se smatra najboljim američkim istorijskim portretom. Pored slika i skulptura, u kolekciji se čuvaju i grafike, crteži, siluete i fotografije, od dagerotipija do savremenih radova. Specijalne izložbe posvećene su određenim istorijskim događajima, ličnostima i portretistima. Istovremeno najraznovrsniji programi, materijali i usluge pružaju se školama i nastavnicima, grupnim posetama i publici uopšte posredstvom Sektora za obrazovanje.

Nacionalni muzej aeronautike i kosmonautike prikazuje razvoj tehnologije namjenjene avijaciji i kosmosu. Ovde su obeleženi svi važniji događaji u istoriji osvajanja kosmosa, od 1903. do danas, pa su pored ostalog izloženi i svemirski brodovi »Apolo-Sojuz« i »Vojažer«, a uzorak stene mesečevog tla može se čak i dodirnuti. Izloženi su baloni, sateliti i odela astronauta, a mogu se dobiti i najnovije informacije o solarnom sistemu. Specijalni filmovi o letenju, koji se pri-